

Ka 'Āina 'Ehu'ula

na Iwalani Inouye

Uhi 'ia ma lalo o ke kahua pā'ani kinipōpō punahele o Lahaina ka mokupuni makamae a me nā loko i'a kekahi i kapa 'ia 'o Mokuhinia. I ka makahiki 1914, ua koho nā kānaka 'oihana o Lahaina e ho'opiha 'ia ka loko 'o Mokuhinia. I kēlā mau lā, he wai kū ko ka loko i'a ma muli o ka lawe 'ia 'ana aku o ka wai mai ia loko aku e nā mea mahi kō i nā makahiki 1860. Ua no'ono'o nā kānaka waiwai aia paha ka wai pakē i loko o laila a na lākou e wehe i ka pilikia. No laila, o ho'okahi kumu kēia no ko lākou no'ono'o 'ana e ho'opiha i ka loko wai.

A eia kekahi, kau ka mana'o o kēia po'e 'au'a i ke kālā no ka mea ua 'ike no lākou kūpono ia 'āina no ke kūkulu 'ana. I ka makahiki 1918, ua ho'okahua 'ia ke kahua pā'ani kinipōpō 'o Malu 'Ulu o Lele a lilo i 'āina pālalahala.

Pili ka inoa o ke kahua pā'ani kinipōpō i ka inoa kahiko o Lahaina. 'O Lele ka inoa mua o ka 'āina o ka lā 'o'ole'a, o ia ho'i o Lahaina. I ka wā kahiko, malu 'o Lele i ia kumu, he 'ulu kaulana. 'Ōlelo nā kūpuna, "Lahaina, i ka malu 'ulu o Lele."(ON:1936) a "Hālau Lahaina, malu i ka 'ulu."(ON: 430) 'O Lahaina kahi i noho ai nā ali'i he nui. Ua 'ōlelo 'ia i ka puke o Nā Inoa Wahi o Hawai'i, kapa 'ia paha i ia inoa no ka mea 'a'ole i li'uli'u ka noho 'ana o nā ali'i ma laila.

I ka manawa o nā ali'i a me nā akua i noho ai ma Hawai'i nei, he mea nui 'o Moku'ula, me he momi makamae lā. Noho 'o Pi'ilani, ke ali'i nui o Maui a me kona 'ohana i ia mokupuni li'ili'i a no laila, 'o ia ka piko o Maui. Mai ia manawa mai, pu'a'i a'ela ka mana a me ke kapu o ka 'āina o ka 'ehu 'ula i ka pūnāwai.

Ua 'ōlelo 'ia, ho'omalua 'ia ka wai e ke kaikamahine a Pi'ilani a me Lā'ielohelohe 'o ia ho'i o Kalā'aiheana. I kona make 'ana iho, ua lilo o Kalā'aiheana i akua no kona 'ohana a noho ka mo'owahine i loko o Ka Lua o Kiha i ka loko o Mokuhinia. Kākua nui 'ia 'o Kihawahine e nā kānaka o Maui, Moloka'i, a me Lana'i i ka wā kahiko a no laila 'o ia kai lawe mai i ka mana i ka 'āina lupalupa.

Akā i ka manawa o Ka-'iwa-kīlou-moku e hilo ana i ka lei o ka lāhui mai O'ahu a i Kumukahi, kāhea 'ia mai ka mo'owahine e ia a kōkua 'o Kihawahine iā ia i kona na'i 'ana i ke aupuni. Ho'ohui kahi auane'i 'ia nā mokupuni a pau a ua lawe 'ia ka 'ike ku'una o Moku'ula, a me ke kākua 'ana iā Kihawahine i kuleana na Kamehameha. 'O kēia ka makamua o ka noho 'ana o ka mo'okū'auhau o Kamehameha ma laila. Noho ke ēwe Kamehameha ma Moku'ula mai ka wā o Kamehameha Nui a iā Kauikeaouli. Mai kona wā 'ōpiopio, pene o Kauikeaouli ma ka mokupuni kapu. No laila i lilo ai 'o ia ka mō'i o Hawai'i, a ua lilo o ka 'āina o ka 'ehu 'ula ke kapikala no nā mokupuni a pau.

Akā na'e, 'o Moku'ula kahi home ka'awale o Kauikeaouli. Ua pō'ino ihola ka noho aupuni ona. Ha'alele aku kona 'ohana i ka lā (ON #395) e kipa iā Milu. Kanu ia paha kona makua kāne 'o Hoapili, kona kaikuahine 'o Nahienaena, kona makuahine 'o Keopuolani, kana mau keiki kāne 'elua, a me ke kaikuahine 'o Liliha ma laila. Kulolia ka 'āina kapu o Lele. Hihia 'o Kamehameha 'Ekolu i ka inaina o ka ona. A i ka makahiki 1845, iā Kauikeaouli i ho'one'e ai i ke kapikala mai Moku'ula aku a i Honolulu, emi ihola ke kūlana o Moku'ula. 'O kēia hana kai ho'omaka i ka 'aihue 'ana aku i ke ola o ka 'āina lupalupa. 'Ōlelo nā kūpuna, "Ke one ai ali'i o Kakuhihewa." (ON #1772) Ua 'ike 'o Kamehameha i ka 'ōuli i wānana 'ia mai e ke kahuna 'o Ka'ōpuluhulu akā 'a'ole 'o ia i hahai iā ia. Ma hope iho, 'oko'a kēlā 'āina i ho'omalua 'ia e Kihawahine.

E kipa aku ana 'o Moku'ula me Niolopua i kēia manawa akā e ola ana ia wahi aloha i ka 'eleu o ka hui 'o Nā Hoa o Moku'ula. Ke ne'e a 'īnana nei nō ka wai o ka pūnāwai. I kēia mau lā, ua ho'omaka 'ia ka ho'ola hou 'ana i ka 'āina o ka 'ehu 'ula. Ua loa'a i ia hui ka makana kālā a ke kaha ki'i 'ia nei ka mea e ho'olālā ai. Like ka hale pili e kūkulu 'ia ana me ka hale i ka wā o Kamehameha 'Ekolu. A e kū no paha ka Pōhaku Kāne ma ka 'āina kapu. Wahi a Akiona Akana, he kuhikuhina ho'okō no Nā Hoa o Moku'ula, e piha ana nā makahiki he umi i ka ho'ola hou 'ana iā Moku'ula e kū i ke alo 'ōiwi. Inā makemake 'oukou e kōkua i ke kūkulu hou 'ana ma Moku'ula, hiki ke ho'ouna aku i ke kālā i Nā Hoa o Moku'ula, 505 Front Street #234, Lahaina, HI 96761. E kipa nō ho'i i kā lākou kahua punaewele ma www.mokuula.com.

No ka mo'olelo hou, e nānā i ka puke o Moku'ula: Ko Maui Mokupuni Kapu na P. Christian Klieger a no ke mele, e nānā i ka puke o Hula o Nā Keiki na Ka'anapali Beach Hotel i pa'i i ka makahiki 1993.

E Hoi Ka Nani i Mokuula
na P.H. Kekuaiwa (1862)

E hoi ka nani i Mokuula la
I ka uka wale o Wainee la

Kauaula mai ko uka la
Kaalani mai ko ke kai la
Huli aku ke alo i Lanai la
Ma ke koa iho o Molokai la
Ka malu o ka puu o Haupū la
Kela puuonioni, oi kelakela la
I ka lehua o Kaana ke aloha la
I ka luna wale o Kalae la
O Makakeua ke makani la
I ke kai wale o Mikimiki la
Haina ka ino i ka lai la
No Manoanoa, he inoa la

mokuula.jpg

Ka pōhaku e kū anu ma Moku'ula i la'a ai ka 'āina.

papaani.jpg

Eia nō ka pā pā'ani e uhi 'ana i ia wahi pana o Moku'ula me Mokuhinia ho'i.

kiikahiko.jpg

'O kēia kai makemake 'ia no ka ho'ola hou 'ana i ia 'āina kaulana.

<http://www.sacred-sites.org/preservation/mokuula.html>

Po'ipū i nā leo 'ōiwi

na Kauaha'ao

'O "alone with my thoughts" kahi inoa 'oko'a o kēia pāleo hou a Aaron Sala. 'A'ole na'e i mehameha ka noho 'ana me ia mau mana'o like 'ole.

I ku'u lohe mua 'ana i ka pā sēdē hou o Ka 'Upu Aloha, ua po'ipū nō i ka hana a kēia pu'ukani, kai hānai 'ia e ka ua Olauniu o uka. Lohe 'ia ka pi'i a emi o nā leo mele a me nā kani like 'ole o nā pila he nui wale, 'o ia nō 'oe o ke po'i 'ana o ke kai kuakea. Ho'ākoakoa 'ia nā hoa mele e hāpai pū i ka leo a pa'a ma kēia pā. Hō'ili'ili pū 'ia nā mele like 'ole a nā kūpuna a me nā mele 'akahi a haku 'ia e ko nei wā haku mele.

'O ka mea i pū'iwa maoli ai kēia wahi wilipā, 'o ia ho'i ka lua o nā mele i pa'a ma 'ane'i. Na Kaumakaiwa Lopaka Kanakaole i haku i ke mele i kapa 'ia ke "Mele kākepakepa aloha," a, e like nō me ka mea e māhu'i 'ia ma ka Lopaka 'ano mele, he mau 'olelo u'i maoli ko laila. I ke mele 'ana mai na'e, 'a'ole ia ka mea i māhu'i

‘ia! Komo mai nā ‘ano like ‘ole o ke mele, ka pila, ka pana, a me ka leo mele. I kekahi hapa, koku opera ke lohe aku, akā mālama pū ‘ia ke oli kahiko a me ke kani o ka pahu Hawai‘i. Pēlā pū ke ‘ano o ka sēdē holo‘oko‘a, a ua komo nō nā ‘ano a pau o ka sēdē i kēia mele ho‘okahi.

Eia na‘e ka‘u ‘ōlelo a‘oa‘o iā ‘oukou, e nā pepeiao puni mele, mai nō a punia i ka lua‘ehu o nei wahi ‘a‘ahu, no ka mea he lole wale nō ia. Akā ‘o ka maka i ‘ike aku i ke kumu o ia mele, ‘o ka lima ho‘i nāna i ho‘onohono i ka ‘ōlelo o loko, he Hawai‘i maoli nō ia. Ho‘olale ‘ia nō ‘o ia e nā leo ‘oko‘a o ke ao nei, a komo mai ia mau leo i kēia hana, ‘a‘ole na‘e i lilo loa aku i Kalalau. Ma lalo iho o ia mau ‘a‘ahu kauluwela, aia no he piko Hawai‘i e kūpa‘a ana ma ke ‘ano ha‘aha‘a leo hane o kūpuna. Lohe ‘ia nō kēlā leo kiakahi ma nei mele a Lopaka, lohe pū ‘ia i nā mele aloha ‘āina o kēia pāleo. Eia ma lalo iho nei kekahi o ia mau mele kūpa‘a.

"Hanohano Mānoa."

Na Keawe Lopes kēia mele i haku no kona ‘āina aloha ‘o Mānoa. Kūnou ‘ia ka mo‘olelo kahiko o ia awaawa ma o ke komo ‘ana mai o ka ua Tuahine, Kahalaopuna, a ‘o Kahaukani ho‘i. A ‘o ke kukui mālamalama o ia wahi, o ke kulanui, lilo ia i "mokuahi ‘imi no‘eau."

"A ‘o ia!"

Na John Kamea‘aloha Almeida kēia mele kama‘āina. Ua hana hou ‘ia ma ‘ane‘i e Aaron me kona po‘e hoa mele ‘o Kama Hopkens, Chad Takatsugi, Jeff Auhoy, a me Steve Jones. ‘O ke kani o ka piano a me ke kīkī kila ka mea e hiala‘ai loa ai ka lohe ‘ana aku.

"He Ono."

He mele kahiko kēia na Bina Mossman i haku ai. Nui ko‘u mahalo i ka ho‘opa‘a hou ‘ana i ke mele holo‘oko‘a āna i haku ai, i ‘ike ‘ia ka ono o ka manini a me ke kole maka onaona o ke one hānau. Ho‘oku‘u mau ‘ia kēia mau i‘a i kai ke hīmeni ‘ia ke mele, akā na Aaron e kā hou i ka makau a loa‘a hou mai ka ono o ka i‘a.

"Ehuehu mai nei ‘o Mānoa."

Na Kihei de Silva kēia mele hou, me ka hahai ‘ana aku i ke ‘ano a me ka mana‘o o ke mele kahiko a S. Kaiili, ‘o "Halepiowai" ka inoa. He

mele lāhui kēia no nā ‘ōpiopio o kēia wā a me nā pua a Pauahi. He wā kēia o ka nui ehuehu e hopohopo ai kānaka, akā e kūpa‘a ka po‘e ‘ili ‘ula ma hope o ko kākou ali‘i a me ka lāhui aloha.

E nānā aku ka maka i ka ‘ao‘ao ‘elima o nei nūpepa aloha no ka ‘ike ‘ana aku i nā hua‘ōlelo o ia mele lāhui hou, ‘o ia ho‘i ‘o Ehuehu mai nei ‘o Mānoa. E naue pū aku iā kipukaleo.org no kekahi mau mana‘o.

aaron.jpg

Aaron J. Sala . Ka ‘Upu Aloha

©2005 Hula Records

1. Hale a Laka
2. Mele Kakepakepa
3. Lei ana o Mānoa i ka nani o nā pua
4. E ho‘i ke aloha i Raiatea
5. Nani Kaluakoi
6. Ehuehu mai nei ‘o Mānoa
7. My Romance
8. He Ono
9. A ‘O ia
10. Hanohano Mānoa
11. No Vai Teie Reo
12. Kaupu Aloha

Hāli‘i ke kapa kea, uhi ka ‘āina

na Keoni Chang-Purdy

E nā kānaka puhi paka, e heluhelu mai, e nā kānaka o ka mālama ‘ana iā Hāloa, e heluhelu mai kekahi! Aloha mai e nā pua lehulehu o ka ‘āina aloha! Eia ko kākou mo‘olelo no ke au nei.

He lani ko luna a he honua ko lalo. ‘O kēia kekahi ‘ōlelo e hō‘ike ana i ka ‘āina momona nani, a o ka pae ‘āina o Hawai‘i nei ka mea ha‘aheo o kākou a pau a ‘ike ‘ia ko kākou aloha no ia ‘āina e ka honua holo‘oko‘a. ‘O ka ‘āina ko kākou ‘ohana, a nāna nō e hānai iā kākou, a na kākou e mālama i ka ‘āina, ‘o kēia ka ‘ōlelo o

nā kūpuna a e ho'okō maoli kākou i ko kākou kuleana i 'ole e nele ka lei pōina 'ole i ka 'ole o nā mea e pono ai ka nohona. He mea li'ili'i ka'u e 'ike ana i ko'u ola holo'oko'a, 'o ia ho'i ka paka i kīloi 'ia e nā kānaka puhi paka ma ka 'āina ke pau i ka puhi 'ia. I ku'u wā li'ili'i, 'a'ohe o'u nānā i ka 'ike 'ana i kēlā 'ano hana, ua hana 'ia i 'ō i 'ane'i, ma kahakai, ma ka hale, ma ke alanui, ma ke kikowaena kū'ai, a ia wahi aku ia wahi aku. He pilikia kā ke kīloi 'ana i ka paka ma ka 'āina? Inā pēlā, no wai ke kuleana o ka mālama 'ana i ka paka? 'A'ole i ha'i mai ku'u 'ohana e he mea lepo ia hana, a e pupuka ana no ka 'āina, no laila no'u anei ka hewa i ke ki'i 'ole 'ana i ka paka a kīloi ma ke kini 'ōpala?

He hana lapuwale ke kīloi 'ana i ka paka ma ka 'āina, kāhāhā! He mea pono ke kīloi 'ana i nā 'ano 'ōpala a pau ma ka 'āina? E hele paha au i nā hale a pau ma O'ahu nei a waiho 'ia ka 'ōpala i kāpulu ia hale i ko'u ha'alele 'ana. Pēlā e ha'aheo maoli ai nō nā kūpuna ia'u! E aloha wale 'ia nō au e nā kōlea 'a'ole anei? Pehea ko 'oukou mana'o? Nui nā kānaka o ka puhi 'ana, akā ehia mau kānaka a kākou i 'ike maka ai e kīloi wale i ka paka? Nui 'ino, a o ku'u makua kāne kekahi e kīloi wale aku. Hele au a hilahila i ka nuku 'ana iā ia.

Na kākou a pau ke kuleana o ka mālama 'ana i ka 'āina, akā, 'o ka hapa nui o nā kānaka puhi paka, 'a'ole lākou mālama i kēlā kuleana. Kīloi nā kānaka i ka paka ma ka 'āina me ka no'ono'o 'ole i ke kapa paka e hāli'i 'ia ma ka 'āina me he kapa hau lā ma Maunakea. 'O kekahi kuleana ka mālama 'ana i nā mea i pili i ke kino. 'A'ole paha i maopopo iā kākou he kuleana Hawai'i no ka mālama 'ana i nā mea pili iā kākou iho, a o ka paka kekahi mea i pili i ke kanaka o ka puhi 'ana. He mana ko nā mea i pili i ke kino a 'ike 'ia e ka po'e kahiko.

Ua maopopo i ka po'e kahiko ka hopena o ke kīloi wale. Ua mālama mai i lākou i nā mea like 'ole i pili i ke kino, 'o ia ho'i ka lauoho, ka mai'ao, ka malo i hume 'ia, ka pā'u i kākua 'ia, ke kuha, a me ke kukae nō ho'i. I ka pa'ipa'i 'ana i ka lauoho, 'o ka mālama maila nō ia i ua lauoho nei. Inā helele'i a i 'ole huki 'ia ka lauoho, ua mālama 'ia. I ka 'oki ana i ka mai'ao, 'o ka mālama maila nō ia ma muli o ka mana o ua mau mea nei. Ua kapa 'ia he kāmeha'i a i 'ole

he maunu e ke kahuna 'anā'anā. Inā e make ana kekahi kanaka i ka 'anā'anā o kekahi kahuna, ki'i maila ke kahuna i kekahi maunu a pā ke kino o ka 'enemi i ke kahuna. Wahi a Kawena Pukui i kākau ai ma *Nānā i ke Kumu*, ke hā'ule kona lauoho pono'i, ua kanu 'ia e kona 'anakē ma muli o ke kūlana o ka lauoho. Kanu 'ia o pā auane'i 'o Pukui iā ha'i.

Hiki ke 'ike 'ia ka mālama 'ana i nā mea pili i ke kino i kekahi 'ōlelo, Mānoa ali'i, Mānoa kanaka. (ON #2139) I ka wā kahiko, ua kālai 'ia 'o Mānoa, a ua noho nā ali'i i kekahi 'ao'ao, noho ho'i nā maka'āinana ma kekahi 'ao'ao. Ua kanu 'ia ke kukae o nā ali'i e nā kahu moka ma ka 'āina o nā maka'āinana i 'ole e loa'a ai i nā 'enemi.

Pono paha kākou e hana pū e like me ko kākou po'e kupuna? E mālama paha kākou i ka paka o pā kākou i ka 'enemi! He kuleana nui kēia i 'ole e lepo wale ka 'āina a e ho'opa'i ana nā aumakua, nā kūpuna, a me Hāloa nō ho'i iā kākou! E 'olu'olu e nā kānaka puhipaka, e mālama i ka paka ke pau i ka puhi 'ia a e 'ike maoli ana nō i ka hopena.

Inu 'ia ka wai ho'ola

na Lokelani Fergerstrom

'Auhea 'oukou e nā mamo, nā pua e puni nei i ka 'ōlelo makuahine o ka pae 'āina nei! Ke nui a'e nei ka ha'awina a 'oukou, luhi anei ke kino i ka huaka'i loa ma ua kula nei? Ke no'ono'o 'oe e pau ana kou aho, mai hā'awi pio! Ke hiki mai nei ka palena o ke kau a he nui nō nā papahana e holo nei. He māhele ho'omaha ho'i ko kākou e nanea ai. Ke 'a'a ka pu'u i ka huaka'i loa, eia a'e ka wai 'olu e hō'olu hou aku i ke kino e ho'omau aku ai. Eia ihola nā papahana no nā mahina e hiki mai ana.

Ola Nā Iwi. 13 'Apelila Andrews Amphitheater hola 5-10 o ke ahiahi

He mea ho'oulu kālā no ka Hui Mālama i Nā Kūpuna o Hawai'i Nei. E ho'okani ana 'o Kupa'aina, Kamau, Paula Fuga me ka One Love 'Ohana, a me Ooklah the Moc. He mea ia e kākō'o aku ai i ka po'e e mālama nei i nā iwi o

ko kākou po'e kūpuna, no laila e naue aku kākou!

He \$10 ke kū'ai mua 'ia ka likiki; he \$15 ma ka 'īpuka.

**Ho'omoana 'Ōlelo Hawai'i
14-16 'Apelila
Aia ma kahakai o Waimanalo.**

Kono 'ia nā papa 'ōlelo Hawai'i a pau e komo aku i mea e ho'oikaika aku ai i ko kākou 'ōlelo Hawai'i 'ana. Aia ana nā papahana he nui e hana aku ai e la'a ka pā'ani heihei, ka ho'okani pila, a me ka ho'okūkū Ms. Ho'omoana. Inā hoihoi 'oe, e kipa wale mai i ke ke'ena o Kumu Haili lāua o Kumu Kaliko Baker e kauinoa ai.

He \$20 e lū ai i kū'ai 'ia nā mea pono.

**Ho'okūkū Hula 'o Merrie Monarch
20-22 'Apelila
Mokupuni o Hawai'i
Kahua o Edith Kanakaole.**

E mālama 'ia ana ka ho'okūkū kūmau nāna e hō'ike i ka hana nui o nā hālau hula like 'ole. E 'ike 'ia ana ka lōina Hawai'i ma o ka hula 'ana. Inā 'a'ole hiki iā 'oe ke hele i Hawai'i 'a'ole pilikia, e nānā 'ia ma ke kīwī ma ke kānela 4 i nā pō 'ekolu.

**Ho'okani Mānoa Finale
29 'Apelila
Andrews Amphitheater
hola 5-10 o ke ahiahi.**

E nanea pū kākou i ka hula 'ana o nā haumāna o ka papa I Le'a ka Hula i ka Ho'opa'a ma lalo o Kumu Keawe Lopes lāua 'o Kumu Leilani Basham. E hō'ike 'ia ana 'ehā hula i a'o 'ia mai nei. E ho'olohe pū aku kākou i nā leo nahenahe o nā haumāna o ka papa mele 384 na Kumu Keawe Lopes i ko lākou ho'ohanohano 'ana i nā mele i haku 'ia e nā loea o Hawai'i nei. Lohe pū 'ia nā leo kupaianaha o Nā Palapalai, Aaron Sala, Hōkū Zuttermeister, Sean Na'auao, a me Inoa 'Ole.

He manuahi ke komo 'ana o nā haumāna o ia kula nei; he \$5 no nā kānaka 'ē a'e.

**Ho'oulu kālā no ka Hui Aloha 'Āina
Tuahine
30 'Apelila
Oceans
hola 5-10 o ke ahiahi.**

He ho'oulu kālā no ia e kōkua ai i ka huaka'i 'ana o ka Hui Aloha 'Āina i kahi 'ohana Polenekia o Tahiti. E mālama 'ia ana he pā'ani raffle, a hā'awi 'ia nā makana like 'ole he nui.

He \$10 ka likiki inā kū'ai mua 'ia; he \$15 ma ka 'īpuka.

**Mūkikī Wai nā Mamo o Mānoa
Ho'okūkū 'Ōlelo Hawai'i
4 Mei
Hālau o Haumea, Kamakakūokalani**

E hō'ike 'ia ana nā papahana like 'ole i hana 'ia ma nei kau mai nā papa 'ōlelo Hawai'i like 'ole. E loa'a ana he māhele ha'i 'ōlelo, ka ha'i 'ōlelo mana kuhi, ka hanakeaka, a me ka wikiō. E naue kākou e 'ikemaka i nā haumāna 'eleu i ka 'ōlelo Hawai'i.

Manuahi ke komo 'ana, a lawelawe pū 'ia ka pā'ina awakea.

**Ola Nā Iwi
Huaka'i 'Ōlelo Hawai'i
10-20 Iune**

E mālama 'ia ana kēia papa 'ōlelo Hawai'i no ho'okahi anahulu. Ma ka hana 'ana a me ka launa pū 'ana e pa'a ai ka 'ōlelo makuahine. I ka moku o Keawe ana 'ia e huaka'i aku ai. E komo nō i kēia hana, a e loa'a ana ka 'ai kulanui iā 'oe.

E pū pa'akai kākou a e nanea mai ma lalo o ka malu o ka 'ōlelo makuahine!

lehua.jpg
Mōhala i ka wai 'olu ka maka o ka pua.
kupaaina.jpg
He mamo nā Kupa'aina.
kamau.jpg
Eia ka hui mele hou o Kamau.
hmi.jpg
'Ike 'ia ka hula le'a i Merrie Monarch.
traciema.jpg

Ka hula ‘ana o Tracie Lopes me kekahi mau haumāna o ka papa hula.

Ehuehu mai nei ‘o Mānoa

na Kihei de Silva

Eia ihola kahi mele lāhui hou i haku ‘ia e ka maka peni ‘oi‘oi o Kaohao. E like me ka hana no‘eau o ka haku lei ‘ana, ua wae ‘ia nā hua‘ōlelo kūpono mai kekahi mau mele lāhui ‘ē a‘e, a pēlā i loa‘a mai ai kēia mele nei. No laila, he mea hou ke mele, akā he leo kupuna ia i ‘ili mai ‘i‘o kākou nei ma muli o ka hana maiāu o kona haku.

Ehuehu mai nei ‘o Mānoa lā
‘A‘ole hopo iho nā Hawai‘i lā
‘Akahi nō a lana ka mana‘o lā
E ‘ike i ka nani o Mā‘ihi lā

He ‘ihi‘ihi au nō na Kona lā
No ke kai palanehe ‘ili‘ili lā
A he ‘ili ‘ula au, he Hawai‘i lā
I ke kapa kēhau ho‘oheno lā

‘O ka wehiwehi ‘oe o ke kapu lā
No ka pae niho ao Haleakalā
Lālani kalalea o ke kai lā
‘Ōwili lei rose o ke kaona lā

Ha‘ina ‘ia mai ka puana lā
A he ‘ili ‘ula au, he Hawai‘i lā
Ha‘ina ‘ia mai ka puana lā
No Pauahilaninui he inoa lā

Na Aaron Sala i haku i ea nō nei wahi mele, a oki pū ‘ia kona leo e hīmeni ana i ke mele i kana pāleo hou ‘o *Kaupū Aloha*. Komo pū maila ‘o Kamakanealoaha Hopkins lāua ‘o Kaleo Takatsugi i ia mele ‘ana mai.

I ‘ike ‘ia ke mele kumu ‘o "Ehuehu mai nei," e nānā aku ka maka i ka Buke Mele Lāhui. Ma laila ‘o F.J. Testa i pa‘i ai i ka S. Kā‘ili mele o "Halepiowai." ‘O ia mele kahiko, he ‘ano pane leo kū‘ē ia i ka ho‘opa‘ahao ‘ia ana o ka mō‘ī Lili‘ulani, a he kākō‘o ho‘i i ka hana ‘eu‘eu a Wilikoki mā. ‘O nei mele hou, he mea ia e pili ai ka lāhui ‘ili ‘ula. ‘Ike ‘ia paha ka mea e kū‘ē ai e kou mau maka ala. Akā nalu iho i ka na‘au ke heluhelu aku – he mau hua‘ōlelo ma‘alahi paha ia ke nānā aku. Mai noho a punia i ia ‘ano o ka

haku mele ‘ana, e ke hoa heluhelu. ‘A‘ole ia he i‘a i loa‘a i ka welelau o ka lima!

manoa.jpg

Ke awaawa ehuehu o Manoa.

waahila.jpg

A he ili ula au, he Hawaii la.

He Mana‘o

na Kenji Rasmussen

Eia au e noho ana i ka nui ka‘a mai Wailuku a i Kihei. E mana‘o ana au, no hea mai kēlā mau kānaka? ‘Akahi a kau ku‘u mana‘o i ka pihaku‘i ‘o Maui i nā kānaka. Ua hiki nā po‘e like ‘ole mai ‘Amelika mai, a he pilikia ia no ko‘u mokupuni u‘i ‘o Maui. Kipa lākou a laila noho. Kā‘ili mai lākou i nā ‘āina a pau a kūkulu lākou i nā kaiāulu i laka ‘ia. Pehea lā ka laka ‘ana i kēlā mau kaiāulu? Hele mai ka po‘e mai ‘Amelika mai no ka noho ‘ana i ka paredaiso u‘i o nā mokupuni Pākīpika akā hele pū mai lākou me ka mana‘o kīko‘olā o ‘Amelika. Maika‘i anei kēlā ‘ano mana‘o? ‘O ia paha, ‘a‘ole paha.

Ua ‘ike au i ka maka mua o kēlā mau kaiāulu i laka ‘ia, ka i kūkulu ‘ia i Maui. Ua kūkulu ‘ia he kauhale pipi‘i no ka po‘e waiwai mai ‘Amelika i pale ka lepo a me ka weliweli o nā ‘ōiwi. ‘A‘ohe o lākou aloha no ka po‘e i noho mua i Maui. Ua heahea ke aupuni kalana o Maui i nā mea hao ‘āina no ke kūkulu ‘ana i kēlā mau wahi. Ua kū‘ai nui nā mea kūkulu hōkele i ka ‘āina mai Hana a i Wailuku me ke kōkua ‘ana mai o ke aupuni kalana ‘o Maui. Kapu na‘e ka ‘āina iā kākou. ‘O ka ‘āina ko kākou ‘ohana. I laila, ua ho‘omaka ‘ia ke kūkulu ‘ana o kēlā mau kauhale ua kaulana i ka pono ‘ole no ka po‘e e hiki ana mai ‘Amelika mai. Ua nānā au i ke kupu ‘ana o nā kaiāulu i laka ‘ia, kohu like ke komo ‘ino ‘ana o ka lā‘au kolo hou mai ‘Amelika mai.

Pehea ka po‘e hou mai ‘Amelika mai? E ‘imi ana lākou i ka paredaiso o Maui, i ka paredaiso a lākou e noho ali‘i ai. Me ke kōkua o ke aupuni kalana o Maui loa‘a iā lākou ia mana. ‘A‘ole ‘ino kekahi po‘e. Makemake lākou e a‘o e pili ana i ka ‘ike a me ka nohona o ko Hawai‘i po‘e.

‘Ano like ko lākou noho ‘ana me ko kākou. Aloha lākou i ka ‘āina o Maui. ‘A‘ole lākou i makemake i kēlā mau kaiāulu i laka ‘ia.

He mea maika‘i paha ke kūkulu ‘ana i nā wahi a pau i Maui. He Starbucks, he Krispy Kreme, he McDonalds ko kākou i kēlā me kēia huina alanui. Auē ka pōmaika‘i! Makemake au e kū lō‘ihi i nā lālani no ka nānā ki‘iōni‘iōni. He ‘olu‘olu ho‘i kau! ‘O ka noho ‘ana i ka nui ka‘a no ‘elua hola, he kōkua nui ‘ia ia‘u. Makemake au e hele i kekahi kahua ‘ē a‘e o Maui a e ho‘omāpopo aku kohu malihini au i ke kai ke‘oke‘o. Akā he IHOP ko kākou. Maika‘i kā kēlā mau wahi? ‘O kēia ka ho‘i ke kumu kū‘ai no ka noho ‘ana i ka paredaiso? ‘O kēia ho‘i hā ke kumu i komo hale ai ka po‘e ma ‘ane‘i?

Ho‘omāpopo au i kekahi wahi i Olekona nona kekahi hoalana. Wahi a ia hō‘ailona: “Mahalo i ke kipa ‘ana mai, akā ‘a‘ohe ou ne‘e iki mai.” Makemake au i ia hō‘ailona! E lewalewa kēia ‘ano hō‘ailona ma nā mokulele i ‘ike nā kānaka a pau e hele malihini mai ‘ana i Hawai‘i. Makemake au e ho‘olele ‘ia kēia ‘ano ha‘ina i nā kīwī i kēlā me kēia hōkele. Ho‘olaha ‘ia ko kākou mana‘o.

He aloha wale nō ko‘u i nā kānaka, koe nā kānaka e maha ‘oi ana i ko Hawai‘i nei. Walewaha ‘oukou i kēlā mau kānaka. Auē nō ho‘i e!

No ka I'a Hinalea - he mo‘olelo kahiko

Pa‘i mua ‘ia akula ua mo‘olelo nei i ka lā 1 o ‘Apelila, MH 1898 ma ka nūpepa ‘o *Ka Lei Rose o Hawai‘i*. He mana‘o kona no ka hō‘ailona o kahi ao kahiko, ‘o ia ho‘i ke ao hīnālea. He wānana ho‘i ia i kākala ‘ia i ka lehulehu ma mua iho o ke kua kū‘ē. E heluhelu mai.

Eia ka ‘ōlelo ‘ana ‘o ia ma ka ‘ōlelo a ka po‘e kilo aupuni o ke au kahiko.

"He Hīnālea ka i‘a, he hīna‘i ka lani, he ‘ōpū kua kāua, he ‘ōpū Hīnālea ke ‘auhe‘e, e nānā i ke aouli o ka lani a he hīnālenale ke ‘ano ‘ōuli o ka lani e pō‘ai ana, a laila, e no‘ono‘o nā kilo aupuni i ka pūlale ‘ana i ke kua mai

ho‘opa‘akikī ke ali‘i a ho‘okuli i ke alaka‘i ‘ana a ke kahu[n]ja a me ke kuhikahi pu‘uone.

Inā e hō‘eu ke ali‘i ma kona mana‘o ua ikaika ‘o ia, e a‘o ‘o ia o pio, no ka mea, inā hō‘ike ka lani inā hō‘ailona o ka i‘a he hīnālea, ua ha‘i ‘ia ma ka hapa hope o kona ‘ōlelo ‘ana penei: "He hīna‘i ka lani, he ‘ōpū kua he ‘ōpū hīnālea," ‘o ia ho‘i, e kua ana nō ‘oe a hiki i kou wā e ho‘opuni ‘ia ai, a pa‘a ‘oe i loko o laila, ‘a‘ohe ou mea e pakele ai, ‘o wau iho nō a me ka Lani Kaulilua i hala aku ma mua iho, he ‘elua aku paha lā ma mua iho o ke kua a Wilikoki, ua hō‘ike ‘ia kēia i‘a ma ka lani i ka hora 2 a ‘oi iki o ka lā a‘u e ‘ōlelo nei, ‘oiā au a me ia e huli ana a nānā ma ka ‘ao‘ao hikina, ma ka lanai ma ka huli ma ‘ō o ke alanui Likeli, aia ho‘i, kau ana ua i‘a lā i mua o ko māua mau maka, ia wā ‘ī maila ‘o Kalani ia‘u, he i‘a ho‘i kēia e kau nei, a ‘ī akula au he aha lā ia i‘a, huli hou a‘e nei ‘o Kalani a ‘ī mai nei i kēia mau hua‘ōlelo inā nō ho‘i nō ka pono waiwai, a inā nō ho‘i ‘a‘ole, ‘o ia iholā nō, eia ka i‘a lā he Hīnālea, ‘elua ‘ano, he make ia waho a he make nō i ka ‘i‘o pono‘ī.

No laila, ‘elua nō lā ma hope iho, komo iholā o Wilikoki mā i loko o ka Pā‘li‘i, a ho‘oili ‘ia ke kua o ka hopena, ua lilo ia kahua kua a lākou i komo ai me ka mana‘o ‘ana ‘o ia ke kahua kua e loa‘a ai ka lanakila, o ka hopena o ia kua, "he hīna‘i ka lani, he ‘ōpū kua, he ‘ōpū hīnālea, he ‘auhe‘e," ‘o ia ho‘i, ua ho‘opuni iā lākou a pa‘a i loko o ka ‘ōpū ‘upena, ‘a‘ohe wahi e pakele ai, he luku wale nō ka hana a kekahi ‘ao‘ao. He nui aku nō nā mana‘o e wehewehe ana i kona ‘ano pihā, akā, ua hāiki ka manawa.

hinalea.jpg

Ei‘a kekahi i‘a hīnālea.

E nānā pū ka maka i nā mo‘olelo nūpepa kahiko:

- Ho‘olaupai| <https://web.archive.org/web/20111017212536/http://nupepa.org/>
- Kaiwakiloumoku <https://web.archive.org/web/20080515200719/http://www.kaiwakiloumoku.ksbe.edu/talkingstory/panana.php>

KA ULU HOI

Keoni Chang-Purdy
Lokelani Fergerstrom
Iwalani Inouye
Kihei de Silva
Kenji Rasmussen
Kauaha'ao

Kahikina de Silva,
Luna Ho'oponopono